

готовності до педагогічної діяльності. Визначено структурні компоненти, показники та рівні готовності вчителя до інноваційної діяльності, а також принципи формування інноваційної поведінки вчителя.

Ключові слова: готовність, професійна готовність, інноваційна діяльність, компоненти, показники, рівні.

Аннотація

В статье проанализировано толкование понятий “готовность”, “профессиональная готовность”, “инновационная деятельность”. Обоснованы особенности теоретических подходов к определению феномена готовности к педагогической деятельности. Определены структурные компоненты, показатели и уровни готовности учителя к инновационной деятельности, а также принципы формирования инновационного поведения учителя.

Ключевые слова: готовность, профессиональная готовность, инновационная деятельность, компоненты, показатели, уровни.

Summary

The article analyzes the interpretation of concepts “readiness”, “professional readiness”, “innovation activities”. The features of theoretical approaches to the definition of the phenomenon of readiness for pedagogical activity are grounded. The structural components, indicators and levels of readiness of the teacher to innovative activity, as well as the principles of the innovative behavior of the teacher are identified.

Key words: readiness, professional readiness, innovation activities, components, performance, levels.

УДК 371/37.02: 94(477) “1917/1944”

С. С. Остапчук,
старший викладач
(Національний
авіаційний університет)

ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ УЧНІВ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ (1917 – 1944 РР.)

На сучасному етапі розвитку України в ході реформування шкільної освіти, зокрема системи оцінювання, актуальними є розробка та впровадження нових підходів до оцінювання навчальних досягнень учнів. Новаторство в будь-якій справі можливе лише на основі критичного використання історико-педагогічного досвіду минулого. У руслі зазначеного важливим є звернення до проблеми оцінювання знань учнів у загальноосвітніх навчальних закладах у 1917 – 1944 роках, що може вдосконалити навчальний процес сучасних шкіл.

Аналіз історико-педагогічної літератури з окресленої проблеми свідчить, що певною мірою її торкалися сучасні українські вчені в контексті досліджуваних ними питань: форми, види, система оцінювання знань учнів у загальноосвітній школі кінця ХІХ – початку ХХ ст. (Л. Березівська, О. Гур'янова, В. Скалозуб, В. Тригубенко, В. Яценко та ін.); тести як одна з форм оцінювання навчальних досягнень учнів (Л. Березівська, І. Петухова, О. Савченко та ін.) [2; 6; 16; 18; 21; 10; 15].

Мета нашого дослідження – розкрити форми, види, критерії, способи та методи оцінювання навчальних досягнень учнів у загальноосвітніх навчальних закладах України в 1917 – 1944 роках.

У радянську добу система оцінювання навчальних досягнень учнів у контексті реформування шкільної освіти зазнала певних змін. Постановою

Наркомосу УСРР (31 травня 1918 року) бальна система оцінок була скасована, а окремою статтею “Положення про єдину трудову школу УСРР” (1919 р.) заборонялися навіть екзамени. Вказівок щодо обліку успішності не було, тому на місцях це було сприйнято як взагалі повну відмову від нього. Оскільки органи народної освіти “рішуче не допускали введення спеціальних форм” обліку успішності, то в окремих губерніях приймалися різні рішення щодо способів перевірки навчальних досягнень учнів. Так, ступінь засвоєння знань пропонувалося встановлювати в процесі повсякденної шкільної діяльності, не допускаючи спеціальних опитувань, заліків, репетицій, або ж оцінювання рекомендувалося здійснювати, якщо в цьому була необхідність. Оцінка фіксувалася педагогами у формі усних або письмових характеристик, які могли бути доведені до відома батьків на їх вимогу або за необхідним рішенням шкільної ради [24, арк. 112].

1919–1920-ті роки в Україні характеризуються надзвичайно нестійким політичним становищем, що значно вплинуло на життя дітей. Державне забезпечення, створення притулків, розповсюдження ідей захисту дітей стали основними завданнями соціального виховання, поставленими Наркомосом УСРР. На початку 20-х років ХХ ст. найпоширенішою формою охоплення дітей соціальним вихованням стають дитячі будинки та дитячі містечка [20, с. 249; 19, с. 224].

В УСРР упродовж 20-х років ХХ ст. була запроваджена єдина система соціального виховання дітей 4–15 років – дитячий садок, дитячий будинок, єдина трудова монотехнічна 7-річна школа, або школа “праці” (I обов’язковий концентр – 4-річна початкова школа для дітей 8–12 років, після закінчення якої можна було продовжити навчання у 4-річних школах сільської (ШСМ) та робітничої молоді (ФЗУ) для здобуття загальної і спеціальної, з продуктивною працею освіти; II концентр – 3-річна трудова школа для дітей 12–15 років для здобуття загальної освіти) [2, с. 210].

У загальноосвітніх навчальних закладах контроль за навчальною діяльністю школярів учителі фіксували в індивідуальних книжках, різних зошитах, записуючи роботу, яку виконав учень. Їх ведення було обов’язковим, записи мали бути досить детальними, а сама процедура оцінювання та безпосереднього обліку результатів навчання вимагала від учителя додаткових зусиль і часу. Основними формами оцінювання навчальних досягнень учнів були урок (аналіз відповідей, виконання різних видів робіт) й екзамен (вступний, перевідний і випускний). Так, у Харківській залізничній школі № 3 виставляли оцінки на уроках і в кінці кожного семестру за п’ятибальною шкалою. Також практикувалася словесна форма оцінки: дуже гарно – “5”, гарно – “4”, задовільно – “3”, слабо – “2”, незадовільно – “1”. У кінці кожного семестру видавали на руки школяреві відомість успішності та поведінки учнів (її учні називали табелем) на три дні, щоб батьки продивилися й поставили підпис [7, с. 15].

У 20-х роках ХХ ст. особливе місце в розробці проблеми оцінювання посідає тестовий контроль успішності. Так, у 1925 р. з метою перевірки успішності учнів з читання, письма й математики в школах соцвиху Харкова, Полтави, Катеринослава, Ніжина та інших міст використовувалися американські тести Кортіса. Були такі види тестів: обдарованості; шкільної успішності; професійні; тести, які вимірюють окремі здібності, як фізичні, так

і психічні. Загальноосвітні навчальні заклади найбільше працювали з тестом “шкільної успішності” і, переважно, з математики [9, с. 146].

У 1926 р. для виявлення успішності учнів з українського правопису в сільських школах Деркачівського району Харківського округу й школах міста Харкова проведено тестування. Тестами було охоплено 45 шкільних груп і 1369 учнів. За результатами тестів учні сільських шкіл показали низькі знання з українського правопису [5, с. 69, с. 71].

Зауважимо, що в 1927 р., у зв'язку з порівнянням успішності з математики у сільських дітей з успішністю учнів міських шкіл, відділ соціальної педагогіки Інституту народної освіти провів експеримент для окремих шкіл міста Полтави. До нього були залучені 3-тя й 7-ма трудшколи й 4-та група 2-го дитячого містечка. Під час експерименту використовувалися математичні тести Вуді (з практики американських шкіл). Згідно з результатами тестів, учні 3-ї полтавської школи показали високі знання з математики [4, с. 153, с. 160].

У 1929 р. шкільні тести з геометрії застосовувалися в практиці трудшкіл м. Києва. За даними протоколів, учні в більшості ставилися до роботи свідомо, спокійно, уважно. В незначній кількості шкіл у них спостерігали втому, збуджений стан, хвилювання, але лише наприкінці роботи і в окремих учнів [3, с. 118].

Цього ж року в сільських і міських трудшколах м. Одеси та дитячому містечку ім. Комінтерну використовувалися тести як форма оцінювання навчальних досягнень учнів. За допомогою них перевірено успішність із суспільствознавства в дітей одеських трудових шкіл. Тестовим контролем було охоплено 60 шкіл. Найбільше перевірено знання з даного предмета учнів українських шкіл – 5086 (дітей російських шкіл – 4793; єврейських – 1754). Відповідно до результатів тестів, міські діти українських шкіл виявили (особливо діти Одеського містечка ім. Комінтерну) високу успішність із суспільствознавства [8, с. 137, с. 139].

У загальноосвітніх навчальних закладах 20-х років ХХ ст. використовувалася чотирибальна система оцінок у словесній формі: “відмінно”, “добре”, “задовільно”, “незадовільно”. Оцінка навчальних досягнень учнів ґрунтувалася на точному фактичному матеріалі, на конкретних даних із діяльності школяра. Проте способи оцінювання знань учнів мали певні недоліки: відсутність точності в оцінці й визначенні навчальних досягнень школярів; невизначеність змісту педагогічних оцінок; односторонній підхід до обліку знань учнів, що ігнорував урахування різних сторін діяльності школярів, коли, наприклад, оцінювалася якість роботи, але не оцінювалася швидкість виконання [14, с. 579, с. 581, с. 582].

У школах використовувався такий спосіб оцінювання, як письмові характеристики на кожного учня. Так, в Одеському дитячому містечку ім. ІІІ Інтернаціоналу для педагогічно занедбаних дітей застосовувався індивідуальний підхід, що здійснювався через запровадження щоденників і характеристик. У “Щоденник чергового вихователя” записувалися всі події, що відбулися в групі за цілий день, із зазначенням позитивного й негативного в житті всієї групи й кожної дитини. Крім того, щомісяця складалася “індивідуальна характеристика” кожного вихованця, де

засначалася, який із заходів виховного впливу є для нього найбільш ефективним [20, с. 271].

У Київському дитячому містечку ім. В. І. Леніна основною була виробнича школа, яка містила дві складові: загальноосвітню й виробничу. У шкільній практиці застосовувалися іменні марки як спосіб оцінювання знань і поведінки учнів. “У дитмістечку існувала цікава система контролю за відвідуванням і роботою дітей у майстернях. Після завершення роботи діти отримували звітні іменні марки трьох кольорів: учні, які працювали успішно, без зауважень, але запізнилися, – червоного кольору; ті, хто порушував трудову дисципліну, отримували зауваження, – зеленого кольору; учні, які запізнилися на роботу не більше ніж на 10 хвилин без поважної причини, – білу марку; учні, які запізнилися з поважної причини, отримували синю марку. Щодня на окремі дошки у виробничому відділі, а також у майстернях вивішувалися зелені й білі списки учнів, які отримали відповідні марки, що засвідчувало загальний стан роботи дітей у майстернях” [19, с. 235, с. 236].

У 1934 р. було запроваджено єдину структуру загальноосвітньої школи трьох типів: початкова (чотирирічне навчання), неповна середня (семирічне) й середня (десятирічне). Почалося масове будівництво шкіл [12, с. 15].

У згадуваний період, відповідно до нормативних документів, у загальноосвітніх навчальних закладах проводилися перевідні екзамени й практикувалися словесна форма оцінювання. При переведенні з класу в клас дітям видавали учнівські картки. Наприклад, у Завалійській школі Волочиського району, де в словесній формі представлено оцінки з навчальних предметів (за 4 квартали, рік і за річні іспити), за відвідування уроків і виділено окремо графу для відмітки за свідому дисципліну учня (в ній записувалися слова “дисциплінований” і “недисциплінований”) [22, арк. 20].

Слід зазначити, що здійснювалися перевірки (у формі усного опитування й письмової роботи) знань учнів із навчальних предметів, зокрема з мови. Наприклад, у 1935 р. за результатами такої перевірки було виявлено, що учні Гоголівської школи (Київська область) не засвоїли правопису звуків і-и всередині і в кінці слова, дзвінких приголосних перед глухими. У школі практикувалися такі методи оцінювання навчальних досягнень учнів, як диктант і переказ. Школярі отримували незадовільні оцінки за письмові роботи – диктант і переказ. Подібна ситуація була в Бердичівській № 7, Жашківській (Київська область), Полтавській № 5, Харківській № 10 школах, Барбарівській, Юзефівській неповній середній школах (Вінницька область) [11, с. 26].

З 1937 р. Наркомос УСРР запровадив у середніх навчальних закладах (у 5-10 класах) екзаменаційні білети. Урок був поширеною формою оцінювання знань учнів. У 30-х роках ХХ ст. навчально-виховний процес у загальноосвітніх навчальних закладах мав ідеологічне забарвлення. Набуває поширення соціалістичне змагання. Окремі учні, цілі класи, вчителі школи, районні та обласні відділи освіти брали зобов'язання досягти високої, а іноді навіть стовідсоткової успішності. Таке змагання призвело до низки негативних моментів у професійній діяльності педагогів, які стосувалися оцінювання знань неуспішних школярів.

Так, у 1938 р. у Київській школі № 101 вчителі практикували різні способи оцінювання навчальних досягнень учнів: критерії оцінювання за

предметами; в оцінювальних судженнях процесу й результатів навчальної діяльності. Виставляли у спеціальну книгу оцінки, також у класах на стендах розміщували таблиці із соцзмагання з оцінками з усіх навчальних предметів [23, арк. 133].

Наприклад, у 1939 р. у Київській середній школі № 3 соціалістичне змагання одночасно розгорталося як серед учителів, так і серед учнів. Облік такого змагання проводився щодня, за шестиденку й за квартал. Щоденний облік на уроці в кожному класі вів староста й ланкові піонерських загонів. Бралися до уваги такі види оцінювання – успішність і поведінка учнів. У кожного старости й ланкового був зошит, в якому записувалися оцінки, одержувані учнями (після опитування вчитель завжди оголошував оцінки, які він виставив). Разом із старостою ланковий виставляв оцінки в зошит для учнів своєї ланки, якщо їх опитували. Щоденно після уроків староста класу записував оцінки в таблицю обліку соцзмагання по класу. Коли з успішності й поведінки ланка здобувала перше місце, вона одержувала маленький червоний прапорець, який прикріплювали на дошку обліку. За цей приз боролися всі учні ланки, це стимулювало їх до кращої навчальної діяльності. Після уроків останнього дня шестиденки керівництво школи разом з учнівською організацією підводило підсумки соцзмагання за шестиденку [13, с. 25].

Директор Київської школи № 5 Ц. Бердичівська поставила перед колективом школи головне завдання – добитися стовідсоткової успішності, зокрема, дати найбільшу кількість відмінних та добрих оцінок. У школі була така форма обліку, як класний журнал, де виставлялися оцінки з навчальних предметів. Вживалися заходи щодо ліквідації поганих і посередніх оцінок. Значну увагу звертали на такий вид оцінки, як за поведінку учнів [1, с. 17].

Учителі загальноосвітніх навчальних закладів, щоб покращити успішність школярів з навчальних предметів, практикували різні види роботи на уроці. Наприклад, учитель географії Вінницької середньої школи № 14 О. Тиманівська на уроці під час вивчення навчального матеріалу використовувала різні методи оцінювання знань учнів, зокрема такі: карткові завдання, самостійні, поточні, контрольні письмові роботи тощо. Застосовувала нову форму контролю й оцінювання навчальних досягнень школярів – тестові завдання. Відповідно впроваджувалися такі види оцінювання знань учнів: поурочне, за самостійні (карткові, тестові завдання) та контрольні письмові роботи. Слід підкреслити, що О. Тиманівська керувалася критеріями оцінювання навчальних досягнень школярів: міцність, глибина, правильність, узагальненість, грамотність (яка була дуже низькою), системність, виконання за зразком. Вчителька практикувала різні форми перевірки – індивідуальну, групову, в парах, фронтальну [17, с. 80-81].

Зазначимо, що постановами РНК УРСР (від 10 січня 1944 року) словесну систему оцінювання успішності й поведінки замінено на цифрову – п'ятибальну, також ввелись обов'язкові випускні іспити для учнів після закінчення початкової та семирічної школи (21 червня 1944 року).

Отже, оцінювання навчальних досягнень учнів у шкільній практиці в досліджуваний період часто змінювалося. У 20-х роках ХХ ст. оцінка нотувалася педагогами у формі усних і письмових характеристик, які доводилися до відома батьків. У практиці загальноосвітніх шкіл використовувалися тести як форма оцінювання навчальних досягнень учнів.

Для перевірки успішності учнів з читання й письма поширеними були американські тести Кортіса, а з математики – тести Вуді. У 30-х роках ХХ ст. в усіх школах запроваджувалася словесна п'ятиступенева система оцінювання успішності учнів.

Проте критичне переосмислення навчання без оцінок поставило педагогів перед необхідністю повернення спочатку до екзаменів для всіх учнів у кінці кожного року, а потім до запровадження диференційованої шкали оцінок знань учнів (у 1944 році була введена цифрова п'ятибальна шкала оцінок).

У практиці загальноосвітніх навчальних закладів окресленого періоду використовувалися різні види (оцінки поточні, семестрові, річні), форми (урок, екзамен – у 1917–1944 рр., тести – у 20-х рр.), критерії (міцність, повнота, глибина, системність, творчість, виконання за зразком), способи (у балах – в 40-х рр.; критерії оцінювання за предметами; виставлення оцінок за 5-бальною шкалою – у 1917–1944 рр.; в оцінювальних судженнях (письмові характеристики на кожного учня, “індивідуальна характеристика”, записи в щоденник); звітні іменні марки, записи на дошці (у дитмістечках, де основною була виробнича школа) – в 1917–1920 рр., 30-х рр.) та методи (усні й письмові відповіді, самостійні й контрольні роботи, твори, диктанти, перекази) оцінювання навчальних досягнень учнів. При переведенні з класу в клас використовувалися учнівські картки, де виставлялися з навчальних предметів річна й екзаменаційна оцінки, а також за поведінку. У 30-х роках ХХ ст. поширеним стає соціалістичне змагання. Відповідно в школах вчителі практикували різні способи (екзаменаційний білет, запис оцінки в таблицю обліку соцзмагання, класний журнал, зошит, учнівський стенд) оцінювання знань учнів.

В окреслений період негативним аспектом оцінювання навчальних досягнень школярів було навчання заради оцінок, односторонній підхід до визначення рівня знань дітей. Позитивним – використання різних способів і методів оцінювання навчальних досягнень учнів, що можуть застосовуватися в сучасній школі.

Оскільки у своїй статті ми розкрили не всі аспекти досліджуваної проблеми, потребує вивчення зарубіжного досвіду оцінювання знань школярів, що й розглядатиметься в наступних публікаціях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бердичевська Ц. Я. Моя боротьба за високу успішність / Ц. Я. Бердичевська // За високу успішність. Обмін досвідом учителів-відмінників м. Києва; відп. ред. Л. У. Лінійчук. – Київ : Друж. вид-ва “Пролетар. правда”, 1939. – С. 14–18.
2. Березівська Л. Д. Реформування шкільної освіти в Україні у ХХ столітті: монографія / Л. Д. Березівська. – Київ : Богданова А. М., 2008. – 406 с.
3. Василенко І. Спосіб тестування з геометрії в трудшколах / І. Василенко, М. Третяков // Укр. вісн. експеримент. педагогіки та рефлексології. – 1929. – Вип. 3. – С. 111–125.
4. Ващенко Г. Наслідки математичних тестів Вуді, переведених в школах Полтавської округи / Г. Ващенко // Шлях освіти. – 1928. – № 11. – С. 153–160.
5. Волобуїв П. Вивчення досягнень школи в галузі правопису / П. Волобуїв // Шлях освіти. – 1926. – № 11. – С. 69–74.
6. Гур'янова О. В. Організація навчально-виховного процесу в комерційних училищах України (1894–1920 рр.): дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Гур'янова Оксана Віталіївна; Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка. – Кіровоград, 2007. – 255 с.
7. Гур'янов Е. Стандартизація шкільної успішності / Е. Гур'янов // Нар. учитель. – 1926. – № 6. – С. 15–22.